

SAVOIR-VIVRE®

IMPERIAL

Creat cu pasiune și savoir-faire. Un volum Baroque Books & Arts®.

KATHERINE PANGONIS

AMURGUL CETĂȚILOR

MEDITERANA ȘI CAPITALELE EI PIERDUTE

traducere din limba engleză de
MIHAI MOROIU

Colecție coordonată de Dana MOROIU

Katherine Pangonis
TWILIGHT CITIES
LOST CAPITALS OF THE MEDITERRANEAN
© Katherine Pangonis 2023
First published by The Orion Publishing Group, London

© Baroque Books & Arts®, 2024

Imaginea copertei: Detaliu hartă pictată din secolul al XVI-lea, Italia, Galeria
Hărților Geografice, comandată în 1581 de Papa Grigore al XIII-lea. Muzeele
Vaticanului, Galeria Hărților Geografice. Eric Vandeville / akg-images / Profimedia

Concepție grafică © Baroque Books & Arts®
Redactor: Denise Georgescu
Lector: Nicoleta Valentina Arsenie

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PANGONIS, KATHERINE

Amurgul cetăților: Mediterana și capitalele ei pierdute / Katherine Pangonis;
trad. din lb. engleză de Mihai Moroiu. - București: Baroque Books & Arts, 2024

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-630-6522-30-9

I. Moroiu, Mihai (trad.)

94

Tiparul executat de Monitorul Oficial R.A.

Niciun fragment din această lucrare și nicio componentă grafică nu pot fi reproduse
fără acordul scris al deținătorului de copyright, conform Legii Dreptului de Autor.

Dedic această carte oamenilor din Mediterana, care au fost atât de generoși cu mine, chiar și atunci când aveau puțin de împărțit.

Și mai ales o dedic celor care și-au pierdut viața, casele sau mijloacele de existență în cutremurele din 2023.

NOTA AUTOAREI

Această carte a fost o călătorie. A început pe un vas cu pânze, pe o mare involburată, intrând anevoios în portul Siracuză. Aveam douăzeci și unu de ani și veneam pentru prim oară în Sicilia – și m-am simțit imediat inspirată de istoria insulei și de căldura oamenilor ei. Acea vizită mi-a dat impulsul să mă înscriu la masteratul de istorie mediteraneeană și, după multe ocoluri și întorsături, să scriu această carte. Nu am să uit niciodată sentimentul copleșitor și curiozitatea care m-au cuprins văzând pentru prima oară Siracuză deasupra valurilor, pe fundalul orizontului auriu al apusului. Mi-amintesc cum am intrat în Piazza Duomo, udă până la piele de apa mării, ca să îmi apară în față fațada barocă a domului, iar dedesubtul ei structura unui templu grecesc, în vârful căruia se aflase odată statuia poleită în aur a zeiței Atena – un far în inima Mării Mediterane.

Cercetările m-au purtat peste tot în bazinul mediteraneean, la Tyr, Cartagina, înapoi în Siracuză, iar de acolo la Ravenna și Antiohia, cu multe alte opriri între ele. Am ajuns în fiecare dintre aceste locuri cu o idee despre istoria și identitatea lui și am plecat cu o nouă perspectivă. Am învățat repede că istoriile și identitățile acestor orașe sunt menținute vii de locuitorii lor actuali tot atât de mult pe cât de cărțile de istorie.

Am cuprins în această carte poveștile multor oameni cât se poate de diferiți între ei, ca mod de a ilustra spiritul viu al fiecărui loc. Într-unele cazuri, am recurs la unele mici stratageme și licențe artistice ca să le ascund identitățile. Covidul mi-a dereglat cercetările și așa se face că, uneori, am făcut mai multe vizite într-un oraș în loc de una singură, dar pentru a simplifica lucrurile le-am condensat.

Cea mai dificilă parte de scriere și cercetare a acestei cărți a fost să fiu martoră la devastarea și distrugerea petrecute în Antakya după cutremurele din februarie 2023 și îi îndemn pe cititori să facă donații organizațiilor de ajutorare care lucrează în zonele de dezastru din sudul Turciei și nordul Siria.

INTRODUCERE

MEDITERANA: MARE MAGNUM NOSTRUM

Marea Mediterană este mărginită de trei continente și înconjurată de golfuri cu nisip și stânci nemiloase. Pe suprafața ei agitată sunt risipite mulțimi de insule. Vreme de o mie de ani, această masă de ape a fost scena comerțului global și a războaielor care au dictat soarta multor imperii.

Este un tărâm mitic, scufundat într-o istorie peste care s-a așternut în bună parte legenda. Acest țărm a fost martor la ciclul existenței unora dintre cele mai mărețe civilizații ale lumii, de la zămislire până la pustiire. Plajele populate acum de șiruri compacte de șezlonguri aliniate la soare au fost odată câmpuri de bătălie; la doar câțiva metri sub nisipul alb-imaculat zace colbul generațiilor de soldați fără nume care s-au luptat și au murit ca să obțină controlul asupra Mării Mediterane. Întinderea sclipitoare ascunde tragedii în străfunduri: rămășițe ale civilizațiilor pierdute, nave pline de comori, osemintele marinarilor înecați cine mai știe când, dar și ale refugiaților moderni. Această imensitate de apă, abia mângâiată de flux și reflux,

devenită un magnet pentru turiști din toată lumea, a fost odată cheia puterii globale.

De-a lungul acestor țărmuri străvechi au fost cizelate cetăți care se numără printre cele mai vechi din lume. Dintre ele, Tyr, Cartagina, Siracuza, Ravenna și Antiohia se disting prin bogăția culturii, însă din grandoarea lor nu a mai supraviețuit nimic. Distanța de la măreție la anonimat este surprinzător de redusă. Aceste orașe sunt adevărate palimpseste, cu straturi peste straturi de istorie, cultură și identitate, fiecare făcându-l de neînțeles pe cel de dinaintea lui, fără să excludă pâlpâiri apărute pe neașteptate la suprafață. Prin arhitectura și spiritul lor, trecutul antic și medieval al acestor cetăți intră în coliziune și fuzionează cu realitățile secolului XXI.

Uneori este tentant să privim Mediterana ca pe o forță de dezbinare, care îi desparte pe oamenii din Africa de cei din Europa și din Levant. În realitate, marea unește. Culturile din jurul bazinului Mediteranei s-au ridicat în dependență față de mare și de ceea ce oferă ea - înot, navigație, comerț și cuceriri. Încă din zorii istoriei, marea s-a constituit într-un orizont comun pentru nenumărate culturi indigene. A fost un spațiu al traversării și al întâlnirii, de fapt, centrul lumii. Rutele maritime se încrucișau în toate direcțiile pe întinderea ei vastă, vasele transportau produse ceramice, alimente, meșteșuguri și oameni în toate zărilor și din toate zărilor. Acești călători purtau cu ei limbi, culturi, idei. Uneori și arme.

Tyr, Cartagina, Siracuza, Antiohia și Ravenna reprezintă cinci dintre cele mai uluitoare orașe ale Mediteranei. Toate sunt așezate în locuri splendide, iar în privința straturilor istorice și bogățiilor culturale sunt concurate doar de cetățile surori, Roma, Constantinopol și Ierusalim. Soarta fiecăreia dintre ele a fost frapant de diferită de a

celorlalte. Vizitatorii se adună an de an cu milioanele la Roma, Istanbul și Ierusalim; turiștii și pelerinii deopotrivă străbat mii de kilometri pentru a se scălda în istoria și cultura auguste ale acestor cetăți de poveste, al căror nume este cunoscut în toată lumea. Asemenea mulțimi nu se vor aduna niciodată la vestigiile Antiohiei, la Siracuză ori la Ravenna. Cartagina este o suburbie a Tunisului; Tyr este un oraș uitat, periculos de aproape de frontiera israeliano-libaneză închisă. Nu mulți pelerini se mai încumetă până la puțin cunoscutul oraș Antakya, din sudul Turciei, aproape de granița cu Siria, unde se afla odată „Antiohia cea Aurită”, cu toate că a fost, probabil, leagănul celui dintâi loc de venerație creștină: o biserică rupestră întemeiată de însuși Apostolul Petru, se spune. Siracuză și Ravenna atrag vizitatori, dar nici pe departe la fel de mulți ca Roma. Majoritatea celor ajunși acolo sunt ademeniți de promisiunea tihnitelor prânzuri italiene, de plajele însoțite și de frumoasele bazilici aflate la tot pasul, și nu de milenii de istorie spectaculoasă sau de povara vechilor teatre de război însoțite de dramele lor uitate, fără să se mai bucure de recunoașterea binemeritată de gloriosul trecut. Vocile celor care au dat cândva măreție acestor locuri se aud, atunci când se mai aud, doar ca șoapte.

Cartea de față este o încercare de a aduce la lumină trecutul ascuns al acestor orașe, de a le înțelege și de a vedea ce a mai rămas din imperiile și civilizațiile mărețe, dar dispărute, ale Mediteranei.

CUPRINS

Nota autoarei.....	9
Introducere: Mediterana: mare magnum nostrum	11
TYR.....	15
Oamenii purpurii	25
Venirea lui Alexandru	44
Tyrul în vremea romanilor	51
Creștinismul la Tyr	54
Tyrul arab.....	56
Cruciații ajung la Tyr.....	59
Mamelucii și distrugerea	64
CARTAGINA.....	75
Războaiele Punice	95
Ascensiunea lui Hannibal Barca.....	108
Cartagina creștină	126
SIRACUZA.....	141
Cei dintâi tirani	148
Expediția ateniană	155
Dionis și epoca ideilor	162
Timoleon, Agatocle și redresarea siracuzană	169

Hieron și Arhimede	174
Asediul roman.....	177
Siracuză romană.....	183
Un oraș creștin.....	190
Santa Lucia.....	192
Capitală bizantină?	199
Cucerirea arabă	202
Sosirea normanzilor.....	209
Evul Mediu Mijlociu.....	212
 RAVENNA	 221
Venirea lui Carol cel Mare	259
 ANTIOHIA	 281
Antiohia seleucidă: perla din coroană	285
Regina Răsăritului: Antiohia romană	292
Leagănul creștinătății	298
Antiohia bizantină: vremuri de catastrofă și cetatea lui Dumnezeu.....	309
Antiohia cruciată: un principat de frontieră	319
Mamelucii: distrugerea vechiului oraș	348
Antiohia otomană	356
Antakya modernă	358
 Concluzie	 362
Mulțumiri.....	367
Bibliografie.....	371
Indice	388

Anthony Sattin, *Nomazii. Hoinarii care ne-au modelat lumea*
Brian Jeffrey Maxson, *Florența. Istorie și strălucire*
David Potter, *Teodora. Actriță, împărăteasă, sfântă*
John Anthony McGuckin, *Biserica Ortodoxă de Răsărit*
Jonathan Harris, *Bizanț. O lume pierdută*
Jonathan Harris, *Bizanțul și cruciadele*
Jonathan Harris, *Constantinopol, capitala Bizanțului*
Jonathan Harris, *Introducere în istoria Bizanțului*
Jonathan Harris, *Sfârșitul Bizanțului*
Judith Herrin, *Influență fără egal. Femeile și Imperiul Bizantin*
Judith Herrin, *Împărăteasa în purpură*
Judith Herrin, *Miracolul Bizanțului*
Judith Herrin, *Ravenna, capitala Imperiului*
Philip Jenkins, *Istoria pierdută a creștinismului*
Violet Moller, *Harta cunoașterii*

Artă și arhitectură somptuoasă, istorie socială, politică, militară, culturală, religioasă și artistică, mit și legendă, istorie și poveste, îngeri și sfinți, palate, biserici, grădini, împărați și împărătese, zarafi, diplomați, clarvăzători și eunuci, uluire și invidie, comerț, monede și taxe, fortificații și apeducte, războaie, uneltiri, victorii, înfrângeri și protecție divină.

Savoir-vivre Imperial, între Orient și Occident, colecția spiritului absolut, a miracolelor, a grandorii și a desăvârșirii, într-o realitate vibrantă, cosmopolită și dinamică.